

ДІЄТЬСЯ ЗА НАШИХ ЧАСІВ
У ВЕЛИКОМУ МІСТІ.

ДІЯ ПЕРША

В господі у Василя Петровича.

Вечір. З великим смаком обставлена хата. Двоє дверей; одні до кабінету Василя Петровича. Коли їх відчиняють, видно стіл, закладений паперами та книжками. Біля його сидить Василь Петрович, диктує Ганні Архипівні. Другі двері – виходні.

ЯВА I

Олександра Михайлівна, Віра Андріївна, Петро Петрович.

*Олександра Михайлівна читає біля столу,
Віра Андріївна робить з шовку абажур;
осторонь, в фотелі¹ задля паралітиків, сидить
Петро Петрович. Він у темних окулярах.*

Голос Василя Петровича (з кабінету). Вірочко!

(Віра Андріївна кидає роботу, йде до кабінету.)

¹ Крісло.

Петро Петрович. Який у нас день сьогодні?
Олександра Михайлівна *(не одриваючись од книжки)*. Середа.

Петро Петр. Як довго тягнеться цей тиждень! Як довго тягнуться останні дні каліки! Вони нагадують мені тих гостей, що забігли на хвилину, спішно попрощалися, а потім стали на порозі розкритих дверей і держать господарку цілу годину з свічкою в руці на морозі. Час лине, господарка мерзне, а прогнати гостей не постачає духу. *(Пауза.)* Сьогодні середа, післязавтра п'ятниця... Це ж у п'ятницю Василеві читати в народній аудиторії??

Олександра Мих. В п'ятницю.

Петро Петр. І напевне знову читатиме про якихся комах та метеликів – тільки про облуду, про саму тлінну облуду, про кольор, вагу, зріст тієї облуди, а про душу, про безсмертну душу – ні слова... Чи міг я коли думати, що з мого сина вийде такий матеріяліст? Я прохав його хоч заради мене прочитати в аудиторії що-небудь з літератури містиків.

Олександра Мих. Чому ж не з арабської літератури? Природникові так само личить читати лекції по містиці, як декламувати арабські вірші. Чи не все одно тобі – середа у нас, чи п'ятниця сьогодні, і чи не все одно тобі, що читатимуть

2 У Києві на вулиці Бульварно-Кудрявській, 26 (тоді номер був іншим), у 1895 році звели будівлю Народної аудиторії за ініціативою Київського товариства сприяння початковій освіті, про це зберігся напис на фасаді. Заклад мав долати неписьменність серед міської бідноти. У 1909 році будинок перебудував архітектор Валеріан Риков, на знак поваги до народної освіти він відмовився від гонорару. Відтоді заклад називали Будинком народних читань. До 1918 року по буднях тут відбувалися лекції для дорослих слухачів, а по вихідних – музичні вечори, зокрема часом із безкоштовними концертами виступали Микола Лисенко та його учні.

в народній аудиторії. Це прямо егоїзм вимагати від сина, щоб він заради тебе кривив душею... Ти б ішов краще спати!

*(Віра Андріївна виходить з кабінету,
зачиняє за собою двері.)*

Олександра Мих. Чого він тебе кликав? Показував що-небудь?

Віра Андріївна. Показував... От справді диво!..

(Петро Петрович зітхнув.)

Віра Андр. *(до Петра Петровича)*. Може б, ви, тату, йшли вже спочивати?

Петро Петр. І ти женеш мене? Ви всі женете мене спати. Ви хочете всі, щоб я все спав та спав... Чим я заважу вам, коли сиджу з вами? Я міг би бути вам навіть у великій пригоді, коли б ви того схотіли. Я прожив багацько, бачив багато... Ходити я не можу, робити я теж не можу, але балакати я ще можу, і я хочу балакати... Я боюся, що не сьогодні-завтра другий параліч одніме в мене язик, і я не встигну чогось найголовнішого сказати. Так іноді трапляється з тими, що од'їздять у далекі краї. Вони заздалегідь скуповуються, складаються, з ніг збиваються, щоб усе виготовити, все улаштувати; поспішаються на вокзал, поспішаються захопити місце в вагоні, а за третім дзвінком усі разом згадують, що не взяли найголовнішого.

Віра Андр. Так балакайте, розказуйте, тату, коли є охота – я вас слухаю.

Петро Петр. Я розкажу тобі свій сьогоднішній сон. Ти віриш снам?

Голос Василя Петр. Вірочко!

Віра Андр. *(складаючи абажур)*. Я вірю тільки гарним снам.

Василь Петр. *(на дверях)*. Вірочко! Я не маю часу, а ти будеш жаліти, коли не побачиш.

Віра Андр. *(хутко йдучи в кабінет)*. Йду!

Петро Петр. Мені снилося сьогодні...

Олександра Мих. Вірочки немає тут.

Петро Петр. Я тобі розкажую.

Олександра Мих. Я не вірю ні в які сни – ти це знаєш – і радила б тобі їх швидче забувати.

Петро Петр. Як легко даєш ти поради в справах духового життя! Можна подумати, що душу людську ти знаєш, як свої п'ять пальців...

Олександра Мих. Принаймні твою знаю чудово.

(Віра Андріївна увіходе, сідає.)

Петро Петр. Ні, не знаєш... Душа людська вкрита міцною шкалярущею. Ніхто доти не побачить її, поки вона сама не розкриється, а вона не розкриється ніколи. Вона посилає тільки іноді наверх щось подібне до тоненьких, ніжних паростків, якими вона випробовує повітря. Коли навколо не холодно, не палить вогнем, нема завірюхи – ті паростки розправляються, йдуть, як паруси³ од сонця, далеко-далеко сягають в простори, і душа радіє під вражінням

3 Промені.

тепла. Коли ж пахне на них морозом, або на камінь наско-
чать – раптом зникають під шкалярущею, і тоді душа дов-
го тремтить уся захоложена. *(По паузі.)* Я спостеріг на собі,
наприклад, що деякі з тих паростків моєї душі найохотні-
ше виступають на поверх при тобі, другі при Василеві, але
найбільше число їх виступало при приятелєві моему... Ти
пам'ятаєш Дорослого?

Олександра Мих. Ні, я не пам'ятаю ніякого Дорос-
лого, і залиш, будь ласка, мене: ти верзеш щось, як крізь
сон.

Віра Андр. Ні, я розумію татка, цілком розумію. *(При-
мірю абажур.)* Душа не любить розкриватися...

Петро Петр. Як же ти не пам'ятаєш Дорослого?

Олександра Мих. Не пам'ятаю й не хочу пригаду-
вати. А ти краще скажи мені, які такі паростки душі твоєї ти
ховав од мене?

Віра Андр. Напевне найменшенькі. *(До Петра Петро-
вича.)* Правда?

Петро Петр. *(тяжко зітхнув)*. Найголовніші.

Олександра Мих. Он як! Цікаво!.. Ти так зітхаєш, не-
мов цілий злочин потаїв од мене.

Петро Петр. Великий, тяжкий злочин. То він підто-
чив мої сили, призвів до паралічу...

Віра Андр. Тату! Ви спите і поганий сон бачите.

Петро Петр. Ні, то був не сон... то було давно. Вже
тридцять років проминуло, а я все так ясно пам'ятаю.

Олександра Мих. Ти лякаєш мене...

Петро Петр. *(немов про себе)*. Хіба признатися?

Олександра Мих. Звичайно, мусиш признатися.

Петро Петр. А ви не осудите, не осудите мене?

Олександра Мих. Хіба то була справді яка гидота?

Віра Андр. Мамо! Не так-бо строго... То напевне була якась дрібниця.

Олександра Мих. Ти певна, що дрібниця, а я не знаю нічого. Може, дрібниця, а може, й не дрібниця. Сорок років прожила так спокійно, щасливо й ось на сорок першому – така несподіванка... Розкажу!

Петро Петр. Восьмий раз збираюся тобі признатися, і ти кожного разу сама склеплювала мені уста... А як тяжко – ох, як тяжко носить тайну на душі! Бувають хвилини, як ось тепер, наприклад, коли та тайна немов оживає, диктує готові речі, і тоді нелюдських сил треба, щоб затримати в грудях її крик.

Олександра Мих. Хто ж тебе приневолював таїтися?

Віра Андр. Не таїться, тату, ми всі вас так любимо, поважаємо. Ми напевне не осудимо.

Петро Петр. Ти, може, й не осудиш, а за других... не знаю... *(Про себе.)* Хіба признатися? *(По паузі.)* Сьогодні я одержав листа... *(Дзвонить, увіходе Кирило, до Кирила.)* Принеси мою скриньку залізу. *(Кирило йде геть.)*

ІВА ІІ

Ті ж та Олекса Олексійович.

Олекса Олексійович. Добровечір! Це ви од мене такі барикади на східцях поводи́ли? *(Здоровкається.)*

Олександра Мих. Ага! То бильця міняють – малося сьогодні скінчити, та робочі загуляли.

Олекса Олекс. *(озирнувшись).* А! Лампа нова! Розкішна лампа! Де купували? В англійському⁴, напевне?

Віра Андр. Бо тільки ж там і можна що-небудь путяще знайти.

Олександра Мих. У Крахта наче такий самий крам.

Віра Андр. Наче такий, та щось не те. Правду сказати, мені прямо противно заходити до Крахта; я завжди купую все в англійському. Деруть, правда, немилосердно.

Олекса Олекс. Деруть добре. А скільки дали за лампу?

Віра Андр. Ох, багацько, не признаюся... Сама не знаю, як я зважилася стільки грошей запакувати.

Олекса Олекс. Зате ж лампа!

Віра Андр. Правда, розкішна? Якби до неї ще такий настільник⁵, як у вас...

Олекса Олекс. Трохи темніший. *(Подумає.)* Хоча можна й жовтий.

4 У містах Російської імперії протягом XIX – початку XX століття діяли торгові дома – французькі, німецькі, італійські, англійські тощо. Зокрема в Одесі найпрестижнішим був англійський магазин В. Вагнера, розташований у величезному власному будинку на Дерибасівській (стара будівля Рішельєвського ліцею), що виходив на три вулиці й був одним із найдорожчих. У ньому пропонували англійські, французькі та німецькі товари, «одержувані прямо з найкращих місць виробництва»: косметичні та пахучі речовини, галантерея, золоті вироби, вовняні, шовкові та льняні мануфактури, шкіряні вироби, вогнепальна стрілецька зброя. У Полтаві в 1908 році в номері газети «Полтавський вісник» від 26 червня розміщена реклама з продажу велосипедів в англійському магазині М. Маркузе вартістю 100 карбованців, а якщо в потенційного покупця не вистачало коштів на придбання, пропонували на виплат по 10 карбованців.

5 Скатертинка.